

Communist ideals after the ending of revolutionary events of 1917-1921., V. Yymyenko creates utopian model of existence which determines using ideas of "kolektokratia" and "world citizenship", and observes them in the context of social and national artistic and ontological models. Thirdly, the specificity of the artistic representation of the concept of "kolektokratia" the "Diary" of the last period of emigration and in the novel, phenomenon of quoting diary notes in the text of the word of art let to consider diary notes of 1920-1951 as a "pretext" to the novel "It's Your Word Now, Stalin!".

Key words: the concept of "kolektokratia", the idea of "world citizenship", the diary, the artistic experiment, the concept of "full liberation", the utopia, the "pretext".

УДК 83.3-6

Ярослава МУРАВЕЦЬКА

ДЕКОДУВАННЯ "БЛАКИТНОГО РОМАНУ" ГНАТА МИХАЙЛИЧЕНКА КРІЗЬ ПРИЗМУ ДЕПЕРСОНАЛІЗАЦІЇ

У статті Ярослави Муравецької проаналізовано "Блакитний роман" Гната Михайличенка. Окреслено межі терміну "деперсоналізація", описано її ознаки й види (аллопсихічна й аутопсихічна), елементи яких віднайдено у творі. Увагу приділено симптоматиці деперсоналізації та її виявам. Для аналізу застосовано психоаналітичний метод. Увагу зосереджено на сприйнятті "Блакитного роману" Гната Михайличенка крізь призму деперсоналізації на номінативному, лейтмотивному, персонажному, композиційному, сюжетному і танатологічному рівнях. Акцентовано на подвійних кодах номінативу "Ти", застосуванні формули "мені байдуже" у висловлюваннях і діях головного героя, дзеркальній деперсоналізації персонажів, циклічній будові коду, явищі деперсоналізованого повторення. Визначено особливості композиції, системи персонажів, будови сюжету. Виявлено деперсоніфікацію образу автора, розшифровано подвійні значенні коди крізь призму деперсоналізації.

Ключові слова: код, деперсоналізація, лейтмотив, персонаж, психоаналіз, номінатив, танатос, композиція, сюжет, індивідуальність.

Постановка проблеми. "Блакитний роман" Гната Михайличенка належить до творів, які довгий час зазнавали впливу радянської ідеології. Зазвичай дослідники інтерпретують твір за допомогою символізму. Твір ближчий до латентної семантики, тому методом дослідження було обрано психоаналітичний.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. "Блакитний роман" отримав у 20-ті роки ХХ ст. (після першодруку в журналі "Шляхи

мистецтва" в 1921 р. окремого видання того ж року) полярні оцінки – від захоплення до різкого заперечення. Були спроби тлумачення у руслі символізму ("Яся" – революція, "Іна" – Україна, "Ти" – український народ і т. д.). Виходило прямолінійно, нищилася художня принадність твору. Висловлювалися й припущення (зокрема, критиком М. Доленгом), що у "Блакитному романі" поєдналися "пародія і пафос" і що автор "постійно ніби ховається од першої в другий і навпаки" [3, 123-124]. Протягом більше шести десятків років читач і в очі не бачив ні того "Блакитного роману", ні малої прози Михайличенка, але мусив вірити написаному. Скажімо, у VI томі восьмитомної "Історії української літератури", де автор одного з розділів Л. Новиченко не поскупився на різко негативні епітети й оцінки, чи в підручнику для вузів "Українська радянська література" за 1979 рік [3, 123-124]. Із сучасних відомих робіт можна виділити дисертацію М. А. Яремкович "Проза Гната Михайличенка (особливості прози та поезики)", статті О. С. Філатової "Українська проза 1920-их.: ідейно-тематична та жанрово-стильова парадигматика", В. М. Гарнаги "Орнаментальна поезика "Блакитного роману" Гната Михайличенка", Ю.І. Тріфонової "Природа та розвиток ритмічної парадигми (на матеріалі "Блакитного роману" Гната Михайличенка)", згадки у підручнику "Історія української літератури ХХ століття. Книга перша" за редакцією В.Г. Дончика. Одним із перших вивчав біографію та творчість письменника Г.Т. Петров.

Мета статті – створити психоаналітичну інтерпретації, декодуючи вияви деперсоналізації на усіх рівнях тексту.

Виклад основного матеріалу. Деперсоналізація – зміна самосприйняття, при якому тимчасово втрачається або спотворюється уявлення про власну реальність. Образ себе розщеплюється на відсторонене спостерігаюче Я та дійсне або переживаюче Я, що супроводжується відчуттям самовідчуження чи нереальності Я. Частини тіла або сама людина можуть здаватися зміненими, нетиповими, мов не належати собі; почуття власної ідентичності зберігається, але зв'язок зі спостерігаючим Я сильніший, аніж з дійсним. Багато авторів єдині в тому, що деперсоналізація "є результатом інтрапсихічного конфлікту, при якому Я в тій чи іншій мірі невдало намагається захистити себе від тривоги" [4, 15]. Перший опис деперсоналізації в художній літературі належить Гі де Мопассану. Християну, героїню роману "Монто-Оріоль" (1886), мучить "туга самотності" й вона, не розуміючи того, що з нею трапилося, розмірковує: "Але ж у неї були батько, брат, чоловік! Вона ж все-таки їх любила, і вони любили її. А ось раптом вона відразу відійшла від них, вони стали чужими, як ніби вона ледь була знайома з ними.

Стійка прихильність батька, приятельська близькість брата, холодна ніжність чоловіка тепер здавалися їй порожніми, нікчемними" [1, 18].

Деперсоналізація у "Блакитному романі" має декілька рівнів: номінативний, лейтмотивний, персонажний, сюжетний, композиційний, танатологічний.

Номінативний рівень виражений у назві головного героя – Ти. Це ймення є деперсоналізоване – під словом "Ти" можна розуміти будь-кого: назва для всіх і ні для кого. Звергання створює, по-перше, відчуття діалогу автора з читачем, по-друге, підкреслює ілюзорність персонажа. Проте можна зробити висновок, що образ Ти є також і втіленням деперсоналізації: будь-який персонаж після взаємодії з головним героєм втрачає власну індивідуальність. Це підтверджує й сам текст: "Ти незлічимий. Ти мікроб розкладаючий. Ти отрута живих" [6, 17]. Перша характеристика доводить, що головний герой є не людиною, а, ймовірно, людством. Отримуємо подвійний код: Ти – як персонаж і Ти – як символ деперсоналізації.

Схоже, не забарвлене індивідуальністю ймення має Чоловік – єдиний персонаж, що помирає не від самогубства. Він уособлює радше ідею комунізму, ніж людину.

Основною формулою деперсоналізації, за Вадимом Руднєвим, є формула "мені байдуже", яка є своєрідним лейтмотивом роману. Тобто людина більш не розрізняє приємне і неприємне, радісне і сумне, гарне й погане, життя і смерть – це тотальне зняття всіх найважливіших життєвих опозицій. Таким є феноменологічне обґрунтування деперсоналізації, зроблене А. П'ятигорським. Стан, при якому свідомості все "однаково", є міфологічний стан, оскільки міф, як твердить К. Леві-Строс, є механізмом зняття всіх опозицій і, передусім, найважливішої, інваріантної всім іншим – опозиції між життям і смертю [5, 59-61]. У "Блакитному романі" байдужість "Ти" підкреслюється неодноразово, тобто є лейтмотивом: "Тоді Ти став безкрайно байдужий" [6, 17], "до того, що Тебе впіймають білі чи кольорові, ти ставився спокійно, як і до всього іншого" [6, 21], "На Тебе не повпливала шкідливо смерть Ясі: Ти був безкрайно байдужим, а Яся не могла поводитися інакше" [6, 22].

На персонажному рівні виявлено майже всі симптоми деперсоналізації. Наприклад, знецінення простих почуттів, таких як почуття образи, злості, жалю, радості [2, 1-5]: "А вона ж просто дівчина, яка нічого не вміє, не вміє навіть ненавидіти так, як це вважає потрібним. Вона лише риде з ненависті" (про Іну) [6, 1921, 20]. Зазвичай втрата почуттів викликає гіркий душевний біль: "Ви знаєте, як щемить боляче,

коли мов перед смертю перегортаєш сторінки свого життя і не знаходиш всього, що мусить бути – не знаходиш особистого життя. Коли б не фанатична віра в неминучу, за стільки років виборену перемогу червоного всесвіту" ... (про образ автора у творі) [6, 20].

Типовим проявом деперсоналізації деякі дослідники вважають галюцинації, оскільки вони є суб'єктивними феноменами, уявленнями, усвідомлюваними пацієнтами як наочні образи об'єктів зовнішнього світу [1, 23]. Таким у творі є образ Іріс: "Ти хотів і нікого не міг покохати, крім своєї вигаданої Мавки – Мрії" [6, 17]. Як бачимо, прагнення справжніх почуттів відсутнє, тому герой замінює його вигаданою, альтернативною реальністю. Проте навіть уявний світ в умовах тогочасності приречений на смерть: "Ледве заплющував очі... Ти її бачив. Її прибывало на берег Дніпровими хвилями. Вона, нежива, злазила на кручу над Дніпром і докірливо лягала блакитним трупом на пожовклих листях під місячним промінням" [6, 23].

Характерною особливістю галюцинацій є те, що, усвідомлюючи їх, деякі пацієнти можуть бути впевненими в тому, що й інші люди можуть або повинні сприймати їх так само [1, 25] : "Ти тужиш за царівною Мавкою-Іріс і пригадуєш перемінні її перемоги над Тобою і над Чоловіком" [6, 19].

Справжнє життя сприймається так, наче воно ніяк не пов'язане з активністю власного Я, ніби воно тече по придуманому кимось іншим сценарію, здається чужим і порожнім: "Про Тебе: "Навіщо ви його перетягли в роботу червоних?" Вона задоволено-здивовано вся повернулася: "Перетягли? Адже ж він не належав ні до якої сторони, і перетягати його не було чого" [6, 19].

При аллопсихичній деперсоналізації зовнішній світ здається чужим, ворожим, неприродним. Близькі люди, свій будинок, звична обстановка сприймаються як далекі, чужі, не породжують душевного відгуку або навіть зовсім незнайомі, що сприймаються наче вперше [1, 25]. У соціальній психології деперсоналізація – це знеособлення, сприйняття людей позбавленими індивідуальності, в якості "людського матеріалу", "робочої сили", "живої сили", потрібної для досягнення мети чи задоволення власних потреб [1, 27]. Найкраще такий стан відтворює сцена між Ясею й Ти: "Душила одіж: хапливо скинула все, лишилась в короткій білій кошулі. Тоді Ти спокійно одягся: щось нагадала собою стороннє для Тебе... Яся млосно скрикнула, і Ти її ніби вперше помітив. "Ви мені заважає", – спокійно їй промовив. Вчувся скрегіт зубів. Яся вдарила Тебе по обличчю, а Ти її вдарив у груди. Потім Ти мляво мусив

почати пригадувати. "Чого вона сюди з'явилась? Чого їй треба? Вона за щось, здається, вдарила мене. Але я їй нічого не зробив!" [6, 21-22].

У "Блакитному романі" деперсоніфікується навіть образ автора: "Ти був по той бік. З самого початку. Ти був тим, чим стану я завтра. А може, сьогодні?.. На stratі Тебе я пригадаю. Останній свій погляд Тобі я присвячую" [6, 26].

У творі зустрічаються й "дзеркальні персонажі": Інна з повною душею і Ти з порожньою; наприкінці твору Інна віддає душу Ти. Ці зміни фіксує образ автора у творі: "В Твоїй душі була блакить одвічної порожнечі... Невизапно плямою майнула соняшна Іна кохана і зникла. Я хотів запитати: – Де ділася Іна?" [6, 26].

Композиційний рівень позиціонує деперсоналізацію як циклічне явище. При аутопсихічній деперсоналізації власні відчуття, думки, емоції, почуття, мотиви та / або їх зміст, а також власне Я або його окремі фрагменти сприймаються за межами психічного Я, тобто як щось зовнішнє, стороннє, властиве явищам навколишнього світу. Наприклад, власне прагнення діяти усвідомлюється пацієнтом як чуже, нав'язане якимись неконтрольованими сторонніми силами, що діють як зсередини, так і ззовні його самого. Таким чином самовбивчі або саморуйнівні тенденції усвідомлюються пацієнтами як ті, що відбуваються зовні, незалежно від їх актуального Я [1, 27-28].

Схожу тенденцію знаходимо на початку, всередині й наприкінці "Блакитного роману": "Смуглява дочка південної спеки... порішила помститися за свого коханця. Не встиг Тебе побачити Твій батько... як засмоктуюче солодка отрута, одна з тих отрут, які знав тільки давній схід, була випита ним з ранішньою шклянкою кави. Лікарі не викрили прикмет самогубства..." [6, 17]. У тексті паралельно наведено дві версії подій: батька отруїла єгиптянка; він вчинив самогубство. Підказка захована у психологічному коді: чоловік вчинив самогубство, керуючись замаскованим наказом свого власного Я. Інші герої (єгиптянка і батько Інни, Ти й Інна) відчують себе маріонетками, підвладними чужій, ворожій силі: "А над ранок випав сніг, який убив ваші блакитні душі. Два мертвих трупи з обличчями білими як нововипавший сніг спокійно лежали обнявшись у ліжку з виразом захованої одвічної таємниці на своїх непорушних устах. Лікарі не викрили прикмет самогубства" [6, 17 і 26]. Про ці два випадки сказано однаково, що додатково підкреслює деперсоналізацію героїв: створюється враження непереривного циклу загадкових смертей персонажів; події сприймаються читачем як типові.

У романі є ще одне деперсоналізоване повторення: ставлення до минулого як до чогось чужого наявне і у матері ("Левиця" більш ніколи

на нього не звертала уваги й зовсім забула, що вона могла колись щось породити: у неї не було блакитної душі") і у Ти ("Спадщинна отруйна кров... поглинула ще одне офірне серце. А його мовчазна трагедія не лишила в Твоїй душі жодного сліду і спогаду") [6; 17, 25].

Танаталогічний рівень – виражене тяжіння до смерті (а не до Еросу), як один із виявів деперсоналізації. Має контрастну будову: смерть одного з образів Я (смерть Мавки) на противагу реальній смерті Ганки.

Головний герой наче не помічає ні загравань Інни, ні поцілунків Ясі, він цілком байдужий до Еросу: "Ти не розплющував очей, а Іна метушилася й непомітно для Тебе поцілувала край Твого вбрання, добачивши, як Ти несвідомо повів потакуюче головою на її домагання. "Мені однаково, тільки навіщо ви так багато балакаєте?.." [1, 17]. Проте створює в уяві образ Іріс, який, з одного боку, наділяє рисами смерті, з іншого – сам же прагне знищити. Ще задовго до "смерті" Мавки, Ти створює поезію:

"Від блідоокої Іріс
з поцілунком смерти
тьмавий незримий ефір
Нілі свяченого твір
златно-срібній осені в жертву
мою насолоду коханням приніс,
насолodu смертю Іріс..." [6, 18].

По-іншому чинить Ганка: вчиняє самогубство з емоційної спустошеності й байдужості (смерть матері, смерть батька, невзаємне кохання до Ти): "Рішуче відривав її від себе і почував, як засмоктуює вода вже на дно... Аж поки Ганка мляво згадала: – Тепер я можу спокійно йти до батька і нені..." [6, 25].

Сюжетний рівень віддзеркалює марну боротьбу головного героя з деперсоналізацією. Вперше Ти відчув радісні емоції при зустрічі з Чоловіком: "Чоловік – лідер червоних – в той мент злився з образом Твоєї душі в одне щемляче оmlіння" [6, 20], проте після його смерті Ти відчув радість деперсоналізації, а не тугу: "З полегшенням зітхнув: відтепер Ти будеш свободним. Порожнім. Ти вистраждав це" [6, 25]. Наведений уривок символічно вказує те, що червона армія приносить лише оманливу нетривку радість, від ярма якої звільняється згодом головний герой. Рятують Ти Інна, віддаючи своє життя і знищуючи вбивцю Чоловіка й примарної Іріс. Ти стає повним, проте все одно чинить самогубство з порожньою Інною. Створюється відчуття приреченості: коло деперсоніфікаційної свідомості здатна розірвати лише смерть. Гнат Михайличенко створив не лише геніальний за стилістикою твір, а й чи

не вперше змалював тогочасну реальність без будь-якої описовості, проте відтворивши враження людей про неї: "Довгі роки точилася нещадна боротьба двох світів. Давно вже вона загубила свої окреслені форми і перетворилася в стихійно уперту масово-криваву боротьбу, людськість забула мирне життя. І ніхто не знав, що трапиться з ним завтра. Не хотів знати" [6, 20].

Висновки. Таким чином, завдяки психоаналітичному коду "Блакитний роман" можна декодувати як твір, спрямований проти радянської дійсності. Кожен випадок деперсоналізації веде до самогубства героя. Деперсоналізацію виявлено на номінативному, лейтмотивному, персональному, сюжетному, композиційному й танатологічному рівнях.

Список використаної літератури

1. Жмуров В. Большая энциклопедия по психиатрии [Електронне джерело]. – Режим доступу: <http://vocabulary.ru/dictionary/978>.
2. Нуллер Ю.Л. Депрессия и деперсонализация. – Ленинград: Медицина, – 1981. – 207 с.
3. Приходько І. Слово з-між рядків смертельного присуду // Березіль. – 1992. – № 9-10. – С. 117-125.
4. Психоаналитические термины и понятия: Словарь /под ред. Барнесса Э. Мура и Бернарда Д. Фаина/ перев. с англ. А.М. Боковикова, И.Б. Гриншпуна, А. Фильца. – М., 2000.
5. Руднев В. Поэтика деперсонализации // Логос. – 1999 – № 11-12. – С. 55-63.
6. Михайличенко Г. Блакитний роман // Шляхи Мистецтва. – 1921. – № 1. – С. 17-26.

Одержано редакцією – 27.10.2014. Прийнято до публікації – 15.12.2014.

Аннотация. Муравецкая Я.С. Декодирование "Голубого романа" Гната Михайличенко через призму деперсонализации. В статье проанализирован "Голубой роман" Гната Михайличенко. Очерчены границы термина "деперсонализация", описаны ее признаки и виды (аллопсихическая и аутопсихическая), элементы которых найдены в произведении. Внимание уделено симптоматике деперсонализации и ее проявлениям. Для анализа применен психоаналитический метод. Внимание сосредоточено на восприятии "Голубого романа" Гната Михайличенко через призму деперсонализации на номинативном, лейтмотивном, персональном, композиционном, сюжетном и танатологическом уровнях. Акцентировано на двойных кодах номинатива "Ты", применении формулы "мне все равно" в высказываниях и действиях главного героя, зеркальной деперсонализации персонажей, циклическом строении кода, явлении деперсонализованного повторения. Определены особенности композиции, системы персонажей, строения сюжета. Выявлено деперсонификацию образа автора, расшифровано двойные смысловые коды через призму деперсонализации.

Ключевые слова: код, деперсонализация, лейтмотив, персонаж, психоанализ, номинатив, танатос, композиция, сюжет, индивидуальность.

Summary. Muravetska Y.S. Decoding "Blue Romance" Gnat Mickle through the prism of depersonalization. In an article analyzed "Blue novel" by Gnat Mykhailychenko. Outlined the boundaries of the term "depersonalization", describes its characteristics and types (allopsychichna and autopsychichna) whose elements discovered in the work. The attention paid to symptoms of depersonalization and its manifestations. For the analysis of applied psychoanalytic method. Focus on the perception of the "Blue Romance" Gnat Mykhailychenko through the prism of depersonalization on nominative, leitmotiv, character, composite, and the scene, thanatological levels. The attention to binary codes nominative "You", use the formula "I do not care" in the statements and actions of the protagonist, mirror depersonalization characters, cyclic structure of the code, the phenomenon depersonalized repetition. The features of a composition system, characters, plot structure. Depersonalization of the author's image was identified, double-meaning codes were decoded through the lens of depersonalization.

Keywords: code, depersonalization, motif, character, psychoanalysis, nominative, Thanatos, composition, story, personality.

УДК 821.161.2(187).09

Зоя ЧИРУК

МІФОПОЕТИЧНА МОДЕЛЬ ХУДОЖНЬОГО СВІТУ В ПОЕЗІЇ ВІРИ ВОВК

У статті З. Чирук "Міфопоетична модель художнього світу в поезії Віри Вовк" увага приділяється міфопоетичним аспектам та особливостям авторської художньої картини світу, втіленим у ліричних творах Віри Вовк. Зроблено спробу окреслити теоретичні аспекти поняття "міфопоетика", "міфопоетична модель світу". Також у статті досліджуються міфопоетичні корені моделі світу у творчості Віри Вовк, з'ясовуються особливості реалізації архетипів і міфологем в поетичних текстах.

Ключові слова: міф, міфологема, міфопоетика, міфологічна складова, модель світу, архетип, мотив, образ, індивідуальний стиль, світогляд, ритуал.

Постановка проблеми. Всебічне дослідження поетичного індивідуального стилю митця не може залишити поза увагою такий важливий чинник як світовідчуття, світорозуміння, світогляд письменника. Саме завдяки індивідуальним, особистісним рисам творчої природи поета творяться непересічні, оригінальні художні твори,